

řadě sehrály svou roli i autorské vazby na chorvatskou menšinu, které usnadnily výzkum.

Ten v krajské komunitě čtyři měsíce realizovala Andrea Preissová Krejčí. Metodologie sběru informací v rámci české komunity v Chorvatsku byla odlišná od šetření prováděného v českých regionech. Autorka oslovila osm chorvatských Češek, které jí poskytly rozhovor a dále s ženami komunikovala už jen prostřednictvím e-mailové korespondence. Pro analyzování získaných informací použila srovnávací metodu. Resumé z tohoto výzkumu se jeví jako detailně zpracované a celkově dobře strukturované. Autorka zde nejprve nastínila dějiny působení české menšiny v Chorvatsku. V další podkapitole už se pak věnovala definici české kuchyně a tomu, jak ji chorvatští Češi vnímají a co pro ně pojem tradiční české jídlo vůbec znamená. V podkapitolách jídla všedního dne a jídla svátečního popisuje jednotlivé pokrmy, o kterých respondentky smýšlejí jako o tradičně českých. Exkurz velmi dobře ukazuje, jak může být chápání tradice v rámci jednoho národa ambivalentní v důsledku řady faktorů, např. geografické vzdálenosti od vlasti. Zároveň tím předkládaná publikace dokazuje, že za pomoci komparace výsledků z více částí českého prostoru a srovnatelných výsledků ze zahraničí lze dosáhnout celkového obrazu o české kulinární tradici lépe než pouze na základě výzkumu z jednoho regionu.

Navzdory výše uvedeným drobným výhradám, jež jsou ale spíše míněny jako podněty k dalším diskusím, lze konstatovat, že kniha je bezpochyby mimořádným

přínosem pro další výzkumy týkající se dějin stravování. Současně je také první českou sociologickou studií, která doufejme nebude na dlouhou dobu poslední. Vše výše zmíněné by mělo čtenáře jen utvrdit v tom, že kniha je skvělým výsledkem tříletého úpěnlivého snažení autorského týmu. Recenzovaná publikace si určitě získá velké množství čtenářů z řad odborné i laické veřejnosti a zcela jistě se stane často citovanou v rámci dalších badatelských výzkumů.

Vendula Cilečková
Univerzita Pardubice

**Věra FROLCOVÁ -
Pavel KOSEK - Hana
BOČKOVÁ - Markéta
HOLUBOVÁ - Tomáš
SLAVICKÝ: *Má svou
známou notu. Kramářské
písňe v ústní tradici
Moravy a Slezska***

Brno: Host, 2022, 661 s.

Recenzovaná publikace vzešla ze spolupráce badatelů z oblasti etnomuzikologie, muzikologie, etnologie, literatury a lingvistiky. Jde zjevně o výhodné spojení, neboť kramářským písním se doposud věnovali hlavně odborníci na jejich slovesnou stránku. Protože k dispozici byly většinou pouze texty, bylo studium hudební složky upozaděno. Nicméně v edici

Bedřicha Václavka a Roberta Smetany *České písně kramářské* (1949) čteme, že u poloviny shromážděných písní jsou uvedeny odkazy na nápěvy. Z úvodní studie jejich edice pak vyplývá, že se v českém prostředí z kramářské produkce vytvořila samostatná ryzí písňová kultura, a to i pokud jde o její hudební ztvárnění. Titul recenzované knihy napovídá, že se kramářské písně nejen tiskly, ale také zpívaly. Hluběji proniknout do nápěvové sféry kramářských písní doložených na prostoru Moravy a Slezska umožnily zápisy dvou významných moravských sběratelů: Jana Poláčka, který se věnoval zejména slováckým a hanáckým lidovým písním, a Františka Lýska, jenž se systematicky zabýval hudební kulturou Lašska. Oba při svých početných terénních sběrech, jejichž výsledky jsou součástí sbírkových fondů detašovaného pracoviště Etnologického ústavu AV ČR v Brně, zaznamenali texty i nápěvy nejen lidových, ale i kramářských písní. V řadě případů získali od zpěváků také původní předlohu, popřípadě k zápisům z terénu připojili tisk z jiného zdroje. Autoři knihy tak mohli vycházet z tištěné podoby kramářských písní i z jejich tvaru dochovaného v podání zpěváků, tzn. z její slovesné i hudební stránky. V některých případech je navíc doložena změna jejich funkce. Např. na Lašsku zapsal František Lýsek některé kramářské písně jako doprovod k točivým tancům. V řadě regionů Moravy a Slezska dospěl vývojový proces v průběhu ústního tradování k začlenění písně *Mesiáš přišel na svět pravdivý* do svatebního rituálu. V této funkci ji zaznamenáváme v řadě písňových souborů z terénu ve více nebo

méně ucelené podobě. Jde o doklady písemné i zvukové, zaznamenávající text i hudební podobu.

Obsah publikace tvoří edice písní, což představuje 36 textů a nápěvů vybraných ze sbírkových fondů Etnologického ústavu AV ČR v Brně. Před vlastním písňovým materiálem uvádějí do problematiky pojednání *Kramářské písně v ústní tradici* (Věra Frolcová – Tomáš Slavický) a *Hudební dokumentace kramářských písní v první polovině 20. století* (Věra Frolcová). Připojena je poznámka k transkripci a ke struktuře doprovodných údajů. Jde o obsáhlé komentáře, či spíše ucelené studie k jednotlivým písním. Následují kapitoly o tvůrcích a nakladatelích (Markéta Holubová), o šíření editovaných písní (Věra Frolcová), studie pojednávající o různých aspektech editovaných písní – literárních (Hana Bočková), jazykových (Pavel Kosek), hymnologických (Tomáš Slavický) a etnomuzikologických (Věra Frolcová). Knihu doplňuje barevná příloha a řada rejstříků: zeměpisných názvů, jmenný, soupis motivů, tanečních melodií, nápěvných odkazů, abecední soupis písní, seznam literatury a pramenů, oddíl notových příkladů a anglické resumé.

V díle je zpracován poměrně malý materiálový soubor, který však umožňuje sledovat různé procesy, jimiž nejen slovesná, ale i hudební složka procházela. To pomáhá odhalovat hymnologie vzhledem k tomu, že určitá část nápěvů pocházela z kancionálů a dalších materiálů spojených s duchovní literaturou. Na základě jejich konfrontace s hudební stránkou kramářských písní byla zjištěna jistá

stabilita některých skladeb, ale současně i proměnlivost nápěvů, kreativita v dotváření písní při interpretaci i rozšiřování počtu nápěvných variant. Ve tvorbě písní je zřejmé, že nové skladby nevyžadovaly nezbytně nový nápěv, pokud byl po ruce nápěv už hotový a vyhovující. Hudební stránka kramářských písní se jako by podceňovala. Obvyklé strohé konstatování „zpívá se určitou notou“, provázející kramářské tisky, však situaci zcela přesně nevystihuje. Dochází k prolínání duchovních a světských nápěvů, k obměnám rytmu, melodie, tonality i vztahu textu a hudby. Melodická linie byla např. doplňovaná průchodnými tóny a melodickými ozdobami. V kramářských písních se odráží také vliv prostředí, v němž písně zněly, kupříkladu v rytmickém rozvolňování závěrů nápěvů při zpěvu během poutních procesí. V důsledku používání němčiny jako hlavní řeči literatury a jejího střetávání s českým jazykem docházelo v nápěvech k zániku noty s předtaktím nebo k celkové změně akcentů nápěvu. Kramářské písně žily vedle lidových, které ovlivňovaly jejich hudební složku, někdy dokonce umožnily použití více hudebních podob k jednomu textu, včetně pronikání prvků regionálního hudebního dialektu.

Z hlediska etnomuzikologie patřily kramářské písně ve srovnání s lidovými k novým skladbám. Dochované dokumenty od Františka Lýska a Jana Poláčka dokazují, že hudební stránka na základě různých konfrontací s dostupnými prameny skýtala možnosti kreativity v dotváření písní při jejich tradování, včetně proměn v jejich funkci. Literární a jazykový rozbor dokládá převahu textů s duchovní

problematikou v editovaném souboru, přestože v českých zemích jsou doloženy početné světské náměty v kramářských písních lyrických, ceremoniálních, satirických, vlasteneckých aj. Pro jazyk písní je charakteristické použití spisovné řeči, v níž se odráží její vývoj od 17. do 19. století. Texty prozrazují malý průnik dialektických prvků a převažující uchovávání jazyka předlohy. V zápisech se projevuje rozdíl v přístupu znalce dialektu a sběratele. V prostoru bez kvantity (Lašsko, Těšínsko) není výjimkou, že zapisovatel vycházející z hudební realizace podložil dlouhou notu nebo notu s korunou dlouhým vokálem, čímž byl narušen přesný záznam dialektu.

Zápisy Františka Lýska a Jana Poláčka představují svým způsobem ojedinělý soubor ve sbírkových fondech Etnologického ústavu AV ČR Brno. Nejsou ovšem jedinými doklady hudební stránky kramářských písní. K doplnění materiálu pocházejícího z výše uvedeného prostoru je možné přičíst také skladby z kramářské produkce, které byly zaznamenány při výzkumu tzv. pravých lidových písní už více než před půlstoletím. Jde o zvukové nahrávky z doby, kdy byly rukopisné záznamy pořizovány dodatečně spíše jako pomocné. I tyto magnetofonové záznamy pomáhají vytvořit ucelený pohled na kramářské písně a jejich uplatnění v hudební tradici Moravy a Slezska. Pocházejí z Brněnska, Slovácka a ze Slezska. Materiálové omezení knihy na první polovinu 20. století zřejmě vedlo k jejich pomínutí. Jde o onu fázi existence kramářské písně, která představuje závěr jejího aktivního tradování, tedy zpěv

většinou bez závislosti na tištěné předloze, doklad vývojové etapy podléhající už novým zákonům. Nabízí se tak další možnost pro budoucí bádání o vývoji kramářské písňové produkce.

Závěrem si dovoluji doplnit, že v publikaci jsou jen stručně zmíněni nositelé, jimž připadala v případě kramářských písní poměrně důležitá role. Pro tradování a uchování kramářských písní byla důležitá paměť, zejména schopnost pamatovat si text. Nelze tvrdit, že se tyto výtvoary vždy zpívaly podle tisku. Z terénu známe zpěváky, kteří si kramářské písně oblíbili a uměli je reprodukovat z paměti. Za všechny jmenujme Zuzanu Martynkovou z Horní Lomné na Těšínsku nebo Františku Petrů z Brna. Obě byly schopné bez obměn v různých časových údobích reprodukovat dlouhé, ucelené texty kramářských písní bez předlohy. V zájmu přesnosti ještě připojuji drobnost k poznámce č. 2 na straně 236. Jako autor metrytmického katalogu není uveden také Jaromír Gelnar, který se na tomto základním prostředku analýzy moravských a slezských lidových písní v plné míře podílel s Karlem Vetterlem.

Dílo kolektivu autorů je zdrojem řady nových poznatků o kramářských písních, které ovšem nevyklučují možnost dalších zjištění o této zajímavé složce české hudební kultury. Považuji za velmi záslužné, že badatelé z různých oborů tuto náročnou práci realizovali a její výsledky zpřístupnili odborníkům i zájemcům z řad široké veřejnosti.

Marta Toncrová
Brno

Luboš KAFKA a kol.: ***Ze svatého koutu světnic.*** ***Lidové podmalby na skle*** ***ze sbírky Muzea a galerie*** ***v Prostějově***

Prostějov: Muzeum a galerie v Prostějově, 2022, 238 s.

Polychromní malba za studena na rubovou stranu skla, známá od středověku, patří k jednomu z nejvýraznějších výtvarných a zároveň religiózních projevů tradiční lidové kultury. Sklomalby tvořily výzdobu interiérů v tzv. svatých koutech, stejně tak exteriérů v kapličkách a božích mukách. Jejich hlavní funkce byla náboženská (ochranná, prosperitní, votivní, didaktická), až druhotně estetická. Prodávaly se na trzích, poutních místech i prostřednictvím podomních obchodníků. Od začátku 2. poloviny 18. století přešly z původní řemeslné, profesionální produkce do lidového prostředí a postupně se vyráběly i sériově. V průběhu 2. poloviny 19. století a na začátku 20. století však jejich konjunktura končí s nástupem levnějších, dekorativnějších a realističtějších barvotisků. Jako odsunuté artefakty se dostávají do soukromých i muzejních sbírek, které dnes představují zásadní pramen jejich poznání.

Takový zdroj znalostí představuje i sbírka a katalog podmaleb krajského Muzea a galerie v Prostějově. Předkládaný soupis můžeme zařadit k 13 stávajícím katalogům maleb na skle u nás vydávaných od konce 90. let 20. století. Většina z nich